

รัฐกับการใช้อำนาจรัฐในการควบคุมสังคม: วิเคราะห์รัฐบาลช่วงปี พ.ศ. 2544-2549 *

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักร์ พันธุ์ชูเพชร*

หากหันหลังกลับไปเพ่งพินิจถึงเส้นทางการเมืองไทยในอดีตที่ผ่านมา ภาพของนักการเมืองที่โดดเด่นและทรงอิทธิพลต่อความเป็นไปของการเมืองไทยอย่างสูงคนหนึ่งก็คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ผู้ก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมืองโดยการนำพาพรรคการเมืองของตนเข้ามาเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลได้สำเร็จนับแต่สมัยแรกของการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในฐานะหัวหน้าพรรคการเมือง จากคะแนนเสียง “ข้างมาก” ในสภาผู้แทนราษฎรสู่คะแนนเสียง “ข้างมากยิ่งขึ้น” ด้วยการรวบรวมพรรคการเมือง จนสามารถนำพาพรรคนาวายุครบวาระ 4 ปี และตอกย้ำความสำเร็จทางการเลือกตั้งด้วยการชนะการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2548 และกลายเป็นรัฐบาลพรรคเดียวที่มีเสียงข้างมากแบบเด็ดขาดในสภาผู้แทนราษฎร จนพรรคร่วมฝ่ายค้านถูกลดบทบาทลงไปอย่างชนิดที่อาจกล่าวได้ว่าไร้ซึ่งอำนาจในการถ่วงดุลและ/หรือตรวจสอบตามหลักการของประชาธิปไตย ส่วนการเมืองภาคประชาชนเองก็ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่แตกต่างกัน นั่นคือ ถูกลดบทบาทลงให้เป็นเพียงราษฎรที่มีหน้าที่ “รอรบ” และ “ปฏิบัติตาม” มากกว่าที่เป็นพลเมืองที่สามารถ “เรียกร้อง” และ “มีส่วนร่วม”

จากความแหลมคมของการบริหารประเทศโดยรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ได้กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้น นำไปสู่การเลือกหยิบเป็นกรณีเฉพาะเพื่อวิเคราะห์ถึง “รัฐกับการใช้อำนาจรัฐเพื่อการควบคุมสังคม” ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของรัฐบาลทักษิณ 1 ถึงทักษิณ 2 โดยในส่วนแรกจะเป็น “การกวาดเรียง” ข้อมูล ก่อนที่จะนำสู่ “การจัดวาง” ข้อมูลเหล่านั้นลงในส่วนสองและในส่วนสุดท้ายจะเป็น “การมองเรื่อง” ผ่านแว่นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ วาทกรรม และความรู้

ด้วยเงื่อนไขของการกวาดเรียง การจัดวาง และการมองเรื่อง อันเป็นวิธีการของการนำเสนอ ผู้เขียนจึงมีอาจปฏิเสธหรือก้าวพ้นการลดทอน ละเลย และ/หรือรวบยอดข้อมูลในบางส่วนได้ ตรงกันข้าม ผู้เขียนขอแสดงการยอมรับอย่างถึงข้อจำกัดที่กล่าวมาในทุกกรณี เพราะงานชิ้นนี้ มีเป้าหมายเพื่อเสนอการวิเคราะห์ในอีกส่วนเสียหนึ่งเพื่อให้เกิดการวิวาทในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าที่จะเป็นการนำเสนอเพื่อโน้มน้าวหรือชี้นำไม่ว่าจะในฐานะอะไร

* รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย

* อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ส่วนที่หนึ่ง การกวาดเรียง: ก้าวจังหวะแห่งการเปิดประตูสู่อำนาจรัฐ

1. รัฐธรรมนูญ: ทางเปิดสำหรับผู้เปิดทาง

เนื่องจากเป้าหมายทางการเมืองที่เป็นรากฐานในการร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ประการหนึ่งก็คือ การสร้างเสถียรภาพให้กับการเมืองไทย และหนึ่งในวิธีการสร้างเสถียรภาพให้กับการเมืองไทยก็คือ การบัญญัติกฎหมายที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายบริหารเพื่อให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความเข้มแข็ง เพราะจากอดีตที่ผ่านมา อำนาจบริหารโดยคณะรัฐมนตรีถูกมองว่ามีความอ่อนแออันเนื่องมาจากในหลายปัจจัย แต่ปัจจัยที่ดูเหมือนจะถูกให้ความสำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่งก็คือ การเป็นรัฐบาลผสม ทำให้รัฐบาลในฐานะฝ่ายบริหารขาดเสถียรภาพจนนำไปสู่ความจริงที่เกิดขึ้นในการเมืองไทยประการหนึ่งก็คือ ไม่เคยมีรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งชุดใดที่สามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้จนครบวาระ เป้าประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญฯ ก็คือ ต้องการเสริมสร้างให้พรรคการเมืองมีพัฒนาการสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง ด้วยเป้าหมายที่กล่าวมาข้างต้น รัฐธรรมนูญฯ ฉบับนี้จึงมีตัวอักษรในหลายมาตราเป็นเครื่องกำหนดเสมือนพิมพ์เขียวทางการเมือง จนกลายเป็นทางเปิดให้กับพรรคการเมืองที่มีโอกาสและมองเห็นช่องทางเพื่อกำหนดก้าวจังหวะสู่การเป็นผู้เปิดทางเข้าสู่อำนาจรัฐและใช้เป็นอุปกรณ์ในการควบคุมสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

1.1 ช่องเปิดที่หนึ่ง: ความเข้มแข็งของนายกรัฐมนตรี

ข้อกำหนดเรื่องการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ

ข้อความในมาตรา 185 ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้กำหนดจำนวนขั้นต่ำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ว่าจะต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่าสองในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร และบัญญัติข้าลงไปอีกว่า ผู้เสนอญัตติตั้งกล่าวนั้นจะต้องเสนอชื่อผู้สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปมาพร้อมด้วย และเมื่อได้มีการเสนอญัตติแล้ว นายกรัฐมนตรีจะยุบสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ เว้นแต่จะมีการถอนญัตติ หรือการลงมตินั้นไม่ได้คะแนนเสียงตามที่กฎหมายกำหนด นั่นคือ มีมติไม่ไว้วางใจด้วยคะแนนเสียงไม่เกินกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิก ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร

การกำหนดเช่นนี้เป็นเครื่องชี้ถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฯ ได้เป็นอย่างดี ว่าต้องการให้นายกรัฐมนตรีมีเสถียรภาพ และสามารถบริหารประเทศได้อย่างต่อเนื่อง จึงต้องกำหนดจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะเข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี

มากกว่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เข้าชื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี

นอกจากนี้ยังมีการป้องกันไม่ให้เปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีพร่ำเพรื่อ โดยเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า หากการอภิปรายนั้นมีมติไม่ไว้วางใจด้วยคะแนนเสียงไม่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายนั้นเป็นอันหมดสิทธิที่จะเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีอีกตลอดสมัยประชุมนั้น

อาญาสิทธิของฝ่ายบริหารที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย เพื่อการควบคุม จัดระเบียบ คณะรัฐมนตรี ก็คือ การให้สิทธิอำนาจแก่หัวหน้าฝ่ายบริหารในการปรับคณะรัฐมนตรี ซึ่งในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ได้มีบัญญัติไว้เช่นกันในมาตรา 217 ว่า พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการให้รัฐมนตรีพ้นจากความเป็นรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำ และอาญาสิทธินี้ยิ่งทวีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นเมื่อรัฐธรรมนูญฯ บัญญัติให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งบริหารต้องสิ้นสุดสถานภาพการเป็นสมาชิกในสภานิติบัญญัติตั้งที่จะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

ข้อกำหนดให้ฝ่ายบริหารสิ้นสุดสมาชิกภาพจากฝ่ายนิติบัญญัติ

มาตรา 204 กำหนดให้นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาในขณะเดียวกันมิได้ ฉะนั้นหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี ให้บุคคลนั้นพ้นจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันถัดจากวันที่ครบสามสิบวันนับแต่วันที่มิพระบรมราชโองการแต่งตั้ง

จากข้อกำหนดข้างต้น ย่อมหมายความว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ย่อมสิ้นสุดสภาพการเป็นสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลง ซึ่งหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรท่านนั้นมาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ก็จะต้องจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตที่ว่างลงนั้นใหม่ แต่หากเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ ก็ให้เลื่อนบุคคลที่มีรายชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองนั้นในอันดับถัดลงไปมาทำหน้าที่แทนในตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ว่างลง การสิ้นสุดลงของสมาชิกภาพสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของรัฐมนตรี เป็นการสิ้นสุดอย่างถาวรตลอดจนครบวาระของสภาผู้แทนราษฎร (ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ, มปป.) ฉะนั้นหากต่อมาบุคคลดังกล่าวจะพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีไปแล้วก็ไม่อาจหวนกลับไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อีก นอกจากรอการเลือกตั้งใหม่ในสมัยต่อไป

ด้วยเงื่อนไขที่ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญฯ ทำให้รัฐมนตรีที่มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ว่าจะด้วยบัญชีรายชื่อหรือแบบแบ่งเขตก็ตาม จะต้องให้ความสำคัญในการเข้าร่วมคณะรัฐบาล เพราะหากถูกนายกรัฐมนตรีปรับออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ก็หมายถึงการยุติบทบาททางการเมืองในลักษณะที่เป็นทางการของตนลง สภาวะดังกล่าวย่อมทำให้นายกรัฐมนตรีในฐานะผู้นำ

รัฐบาลมีอำนาจต่อรองทางการเมืองสูงอย่างยิ่ง (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2547: 288-289) จนอาจเป็นเหตุนำไปสู่เผด็จการทางอำนาจบริหารได้ไม่ยาก

1.2 ช่องเปิดที่สอง: ความเข้มแข็งของพรรคการเมือง

การจัดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ นั้น เป็นการส่งเสริมให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ในขณะที่พรรคการเมืองขนาดเล็กกลับถูกกดลงให้อ่อนแอลงไปอีก เพราะมาตรา 100 กำหนดให้พรรคการเมืองที่ได้คะแนนเสียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทบัญชีรายน้อยกว่าร้อยละห้าของจำนวนคะแนนเสียงรวมทั้งประเทศ ให้ถือว่าพรรคคนนั้นไม่มีผู้ใดในบัญชีได้รับเลือกตั้ง และไม่ให้นำคะแนนเสียงดังกล่าวมารวมในการคำนวณเพื่อหาสัดส่วนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ นั่นหมายความว่า พรรคการเมืองเหล่านั้นย่อมมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลดน้อยลงไปอีก ในขณะที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ก็จะได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อเพิ่มขึ้น

ข้อกำหนดที่ทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งที่น่าสะพรึงกลัวสำหรับนักการเมืองในสังกัดก็คือ การกำหนดให้สมาชิกพรรคการเมืองต้องปฏิบัติตามมติพรรคการเมือง หากสมาชิกคนใดฝ่าฝืนมติพรรค พรรคย่อมมีสิทธิในการลงโทษ ซึ่งอาจถึงขั้นตัดชื่อออกจากพรรคได้ การมอบสิทธิอำนาจในลักษณะนี้ย่อมทำให้สมาชิกพรรคการเมืองจะต้องระแวดระวังตัวอย่างมากในการปฏิบัติตน และสิทธิอำนาจนี้ถูกเสริมต่อด้วยเงื่อนไขการลงสมัครรับเลือกตั้งของสมาชิกพรรคการเมืองว่า จะสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งในฐานะสมาชิกของพรรคการเมืองใดได้นั้น จะต้องเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้นมาก่อน ไม่น้อยกว่า 90 วัน ฉะนั้น หากการตัดชื่อออกจากสมาชิกพรรคการเมืองเดิมเกิดขึ้นเร็วกว่า 90 วันก่อนวันเลือกตั้ง ย่อมหมายความว่า สมาชิกพรรคการเมืองคนนั้นย่อมไม่มีโอกาสลงสมัครรับเลือกตั้งได้ในสมัยนั้น แม้ย้ายไปสังกัดพรรคการเมืองอื่นแล้วก็ตาม เพราะติดเงื่อนไข 90 วันที่จะต้องเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองที่ลงสมัครก่อนวันเลือกตั้ง

ส่วนที่สอง การจัดวาง: เครื่องมือสำคัญสู่การยึดครองอำนาจรัฐ

1. พรรคไทยรักไทย: อุปกรณ์สำคัญทางการเมือง

พรรคไทยรักไทย จัดทะเบียนก่อตั้งพรรคเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 และเป็นพรรคการเมืองแรกที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 โดยในช่วงแรกพรรคไทยรักไทยจะเน้นคุณภาพของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นคนรุ่นใหม่และปฏิเสธวิธีการดึงนักการเมืองเก่าจากพรรคการเมืองอื่นเข้ามาร่วมพรรค แต่หลังจากการ

เลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 พรรคไทยรักไทยก็มีการผสมผสานกลุ่มทุนและนักการเมืองเก่าจากพรรคการเมืองอื่นจำนวนมาก โดยเฉพาะการควบรวมพรรคการเมือง เมื่อพรรคความหวังใหม่ พรรคชาติพัฒนา และพรรคเสรีธรรมมีมติยุบพรรคเพื่อมารวมกับพรรคไทยรักไทย อีกทั้งมีนักการเมืองจำนวนมากได้ย้ายเข้ามาสังกัดพรรคไทยรักไทย ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยกลายเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่และมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาจำนวนมาก

พรรคไทยรักไทยมีต้นทุนที่สำคัญหลายประการที่ทำให้กลายเป็นพรรคการเมืองที่มีความแตกต่างโดดเด่นและเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในขณะนั้น ตั้งแต่การเป็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในขณะที่ประเทศไทยกำลังประสบวิกฤตการณ์ทางการเงิน การแสดงถึงความเป็นพรรคการเมืองสมัยใหม่ ที่มีกลุ่มนักวิชาการเป็นสมาชิกจำนวนมาก นับเป็นการต่อยอดความคิดใหม่ ทำใหม่ และความพร้อมที่จะเข้ามาแก้ปัญหาวิกฤติของชาติอย่างมีหลักการ อันเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับจุดเด่นของหัวหน้าพรรค ที่เป็นคนรุ่นใหม่และมีบุคลิกในการคิดและปฏิบัติในสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม อีกทั้งยังเป็นการตอกย้ำการให้ความสำคัญกับความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ในการแก้ปัญหาบ้านเมือง นอกจากนี้พรรคไทยรักไทยยังแสดงให้เห็นว่า เป็นพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเริ่มจากการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเสนอชื่อพรรค ซึ่งถือเป็นการประชาสัมพันธ์การเปิดตัวพรรคการเมืองที่แหวกแนวไปจากพรรคการเมืองอื่น

หากพิจารณาถึงนโยบายพรรค ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากพรรคการเมืองอื่นในขณะนั้น เพราะพรรคไทยรักไทยหยิบประเด็น “การเมืองเชิงสร้างสรรค์” ซึ่งหมายถึง “การเมืองที่ไม่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย ไม่ถือเอาถือเรา แล้วมุ่งทำลายอีกฝ่ายเพื่อเป็นผู้ชนะในสนามการเมือง แต่เป็นการเมืองที่มุ่งคิดว่าจะรวมพลังกันอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาของชาติได้” (มติชน. ฉบับประจำวัน ที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542) การนำเสนอวัฒนธรรมทางการเมืองในลักษณะนี้ได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นอย่างมาก แม้จะเป็นเพียงการนำเสนอเชิงนามธรรมที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นจริงแต่อย่างใด

พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองแรก ๆ ที่นำหลักการตลาดทางการเมืองมาใช้ โดยพยายามแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อนของประเทศผ่านภาษาและกระบวนการที่มีลักษณะเป็นวิชาการ ก่อนที่จะนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา และเมื่อมีการหยิบโยงสิ่งที่วิเคราะห์ไปถึงกระแสโลกาภิวัตน์และระบบการเมืองโลกยิ่งทำให้นโยบายนั้นดูทรงพลังและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น อันถือเป็นจุดแกร่งที่เสริมเข้ากับลักษณะของหัวหน้าพรรคและปรัชญาของพรรคไทยรักไทยได้เป็นอย่างดี ประกอบกับเมื่อนำมาสอดคล้องประสานกับนโยบายประชานิยม ยังผลให้เกิดการตอบรับอย่างสูงจากทุกภาคส่วนของสังคมในขณะนั้น เพราะประเทศไทยอยู่ในช่วงบอบช้ำอย่างมากจากวิกฤตเศรษฐกิจ ความยากจนขยายตัวในระดับสูง เมื่อรัฐบาลนำเสนอ นโยบายประชานิยมที่ประชาชนสามารถสัมผัสได้ อย่างเป็นรูปธรรมและรวดเร็วตรงตามความต้องการเฉพาะหน้า ก็ยิ่งทำให้พรรคไทยรักไทยมีนโยบายที่โดดเด่นแตกต่างไปจากพรรคการเมืองอื่น จนกระทั่งในการเลือกตั้งครั้งต่อมาในปี พ.ศ. 2548 พรรคการเมืองอื่นก็มีการนำเสนอแนวนโยบายประชานิยมเพื่อเรียกเสียงสนับสนุนจากประชาชนด้วยเช่นกัน

. จุดแกร่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมีกลุ่มทุนจากหลากหลายกลุ่มธุรกิจให้การสนับสนุน อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มทุนในธุรกิจประเภทสื่อสาร กลุ่มทุนในธุรกิจอุตสาหกรรมเกษตร และกลุ่มทุนในธุรกิจด้านการอุตสาหกรรมรถยนต์และการเงิน ดังจะเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมจาก “กลุ่มชินคอร์ป” ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร “กลุ่มจัสมิน” ของนายอดิศักดิ์ โปธาaramิก และ “กลุ่มเทเลคอมเอเชีย” ซึ่งเป็นธุรกิจใเครือเจริญโภคภัณฑ์ ที่มีความเชื่อมโยงประสานกันอย่างเหนียวแน่น (สุรัสวดี อินทร์ชัย, 2545: 80-81)

2. หัวหน้าพรรค: ต้นทุนความได้เปรียบในบริบทสังคมไทย

ต้นทุนการให้ความสำคัญต่อความรู้

การจบจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจด้วยผลการศึกษาดียเยี่ยม เป็นที่หนึ่งของรุ่นของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและเอกที่สหรัฐอเมริกา (คมเดือน เจิตจรัสฟ้า, 2538: 45-50) นับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญสำหรับสังคมไทยที่มักมีทัศนคติยกย่องคนที่เรียนเก่งและจบการศึกษาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พยายามแสดงตนให้สังคมเห็นว่า เป็นคนใรู้และเรียนรู้อุตเวลา ผ่านการนำเสนอตนว่าเป็นบุคคลที่ชอบอ่านหนังสือและแนะนำหนังสือต่างประเทศให้กับคณะรัฐมนตรีอ่าน การเล่นบทบาทผู้สอนหนังสือที่โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย รวมไปถึงการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ควบกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ตรีพล เจาะจิตต์, 2545:89-95) ต้นทุนทางการศึกษาของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงในการแสดงความโดดเด่นที่แตกต่างจากนักการเมืองคู่แข่ง หรือแม้แต่มัพรรคการเมืองคู่แข่ง โดยเฉพาะเป็นการต่อกัยาสโลแกนที่ว่า พรรคไทยรักไทย “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน”

ต้นทุนด้านวิธึคิด

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยอมรับว่าตนเองได้รับอิทธิพลทางความคิดที่เกิดขึ้นในช่วงของการเข้าศึกษาที่โรงเรียนเตรียมทหารและโรงเรียนนายร้อยตำรวจ จนเกิดเป็นคติประจำใจ 3 ประการ คือ หนึ่ง ไม่มีอะไรที่ทำได้ สอง ตายเสียดีกว่าอยู่อย่างผู้แพ้ และสาม ตายเสียดีกว่าละทิ้งหน้าที่

“...โรงเรียนเตรียมทหารและโรงเรียนนายร้อยตำรวจ สามพราน ได้ปลูกฝังสิ่งทีตั้งามให้กับชีวิตเป็นอันมาก และนำมาเป็นหลักของการทำธุรกิจได้...นักเรียนเตรียมทหารนั้น มีคำปฏิญาณตนของนักเรียนเตรียมทหารสามข้อ ทีจะต้องปฏิญาณตนวันละหลายครั้ง...คือ หนึ่ง ไม่มีอะไรทีทำได้ สอง ตายเสียดีกว่าอยู่อย่างผู้

แพ้ว และ สาม ตายเสียดีกว่าละทิ้งหน้าที่ ...ทั้งหมดนี้นับเป็นหลักชีวิตผมที่ทำอะไรแล้วแพ้วไม่ได้ เพราะว้ายคิดว่าตายเสียดีกว่าจะอยู่อย่างผู้แพ้ว...(หลักไทย ปีที่ 10 ฉบับวันที่ 13-19 มกราคม 2535 หน้า 14)

จากวิธีคิดเช่นนี้ได้ถูกแปลเปลี่ยนเป็นการปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเสมอมา ซึ่งอีกทางหนึ่งก็เป็นที่ยอมรับของคนไทยส่วนหนึ่งที่มีรสนิยม และชื่นชมความมุ่งมั่นในเป้าหมายของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ส่วนที่สาม การมองเรื่อง: ปฏิบัติการที่ถูกนำมาใช้เพื่อการเปิดช่องทางสู่อำนาจปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาถึงปฏิบัติการแห่งอำนาจที่รัฐบาลใช้เพื่อเป็นการเปิดช่องทางสู่อำนาจปฏิบัติในการควบคุมสังคม อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจ กับปฏิบัติการแห่งอำนาจผ่านวาทกรรม

1. ปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจ

การใช้อำนาจในที่นี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 วิธีการ คือ ปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจผ่านความรุนแรง และปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจที่ปราศจากความรุนแรง ความรุนแรงในที่นี้หมายถึงเฉพาะความรุนแรงทางกายภาพที่สามารถรับรู้ได้โดยทั่วไป

1.1 ปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจผ่านความรุนแรง

ความรุนแรงที่ถูกกฎหมาย

ในช่วงที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศสงครามกับยาเสพติด การทุจริตคอร์ปชั่น และผู้มีอิทธิพล พบว่ามีการใช้ความรุนแรงถึงขั้นการสังหารชีวิตบุคคลที่ถูกตัดสินลงโทษเป็นผู้ค้ายาเสพติด เป็นผู้มีอิทธิพลอันนำไปสู่การทุจริตคอร์ปชั่นจำนวนมาก โดยผ่านชุดคำอธิบายที่ว่า “วิสามัญฆาตกรรม” และ “เป็นผู้ทำลายชาติ” อย่างปราศจากการพิสูจน์ความผิดตามกระบวนการยุติธรรม ซึ่งการกระทำเหล่านั้นล้วนเป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายจากรัฐอย่างถูกต้อง ซึ่งในประเด็นนี้สามารถรับทราบได้โดยง่ายเป็นผลให้สังคมในช่วงเวลานั้นถูกปูทับให้ดูเหมือนสงบด้วยผ้าคลุมของความหวาดกลัวที่ยากแก่การเรียกร้องในสิ่งที่สูญเสียไปหากเกิดการวิสามัญฆาตกรรมจากอำนาจรัฐผ่านบุคคลของรัฐที่มีกฎหมายของรัฐเป็นเกราะป้องกันตัว

ความรุนแรงที่ผิดกฎหมาย

การใช้ความรุนแรงกับผู้ต่อต้านรัฐ เช่นกรณีของ นายเจริญ วัตอักษร ประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ ที่เสียชีวิตเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2547[†] กรณีนายสมชาย นีละไพจิตร[‡] ประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิมและรองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สภานายความ นอกจากนี้ยังมีแกนนำชาวบ้านอีกหลายคนที่ถูกสังหารในขณะที่ถูกขืนมาปกป้องสิทธิของชุมชน เช่น นายจรินทร์ ราชพล[§] นายรินทร์ โพธิ์แดง^{**} นายพิทักษ์ โตนวุธ^{††} นายสมพร ชนะพล^{‡‡} นายบุญยงค์ อินตะวงค์^{§§} นายสุวัฒน์ วงปิยะสถิตย์^{***} และนายบุญสม นิ่มน้อย^{†††}

แม้ทั้งหมดจะยังไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการกระทำของรัฐ หรือรัฐมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าวหรือไม่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การจากไปของนักต่อสู้เหล่านี้ ล้วนเป็นกรณีของความขัดแย้งในผลประโยชน์ที่มีรัฐหรือกลุ่มทุนที่ใกล้ชิดกับบุคคลในรัฐบาลเกี่ยวข้องทั้งสิ้น อีกทั้งรัฐมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุข ต้องสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชน รัฐจึงไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบนี้ได้ และเมื่อรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศสงครามกับกลุ่มผู้มีอิทธิพล แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นว่า ประชาชนผู้บริสุทธิ์ที่เกี่ยวข้องในฐานะฝ่ายตรงข้ามกับรัฐต้องถูกคุกคามจนในหลายกรณีถึงกับต้องจบชีวิตลง เหตุการณ์เช่นนี้จึงส่งผลให้ประชาชนจำต้องสยบยอมหรือไม่ก็พยายามอย่างที่สุดที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในผลประโยชน์ที่รัฐจะดำเนินการและ/หรือผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลใกล้ชิดในคณะ

[†] ถูกคนร้ายฉกชิงระหว่างกลับจากกรุงเทพมหานคร เพื่อขึ้นหนังสือเรื่องปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะกว่า 50 ไร่ มูลค่านับร้อยล้านบาทต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตพิเศษ สาเหตุที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นี้เชื่อได้ว่าเป็นผลมาจากการขัดผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มประชาชนที่นายเจริญ วัตอักษร พยายามช่วยเหลือกับกลุ่มทุนที่อิงแอบอยู่กับฝ่ายรัฐ เพราะนายเจริญ วัตอักษรเป็นแกนนำคนสำคัญในการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก ของบริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด และต่อต้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จนโครงการดังกล่าว ต้องมีอันยกเลิกไป (ไทยโพสต์. ฉบับประจำวัน 27 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 2 และกรุงเทพธุรกิจ. ฉบับประจำวัน 23 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 25)

[‡] เชื่อว่าถูกอุ้มหายตัวไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ภายหลังจากรับว่าความให้กับผู้ต้องหาชาวมุสลิมที่ถูกตั้งข้อหาว่า ปล้นอาวุธปืนจากค่ายกองพันพัฒนา อำเภोजะเอย์ริง จังหวัดนราธิวาส และยังเป็นทนายความให้กับผู้ต้องสงสัยจำนวน 3 คน ที่ถูกสงสัยว่าเป็น "สมาชิกกองกำลังก่อการร้ายเจมาร์ อิสลามิยาห์" หรือ "เจไอ" ซึ่งต่อมาศาลได้อนุมัติหมายจับผู้ต้องหา ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นเจ้าของรัฐ (วัฏจักร. ฉบับประจำวัน 9 เมษายน พ.ศ. 2547: 8 และแนวหน้า. ฉบับประจำวัน 13 มีนาคม พ.ศ. 2548: 5)

[§] นักอนุรักษ์ป่าชายเลน อำเภอลาด จังหวัดภูเก็ต เคลื่อนไหวคัดค้านการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลน

^{**} ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เขาชะอางกลางทุ่ง อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง แกนนำต่อต้านโรงโมหินของนักการเมืองระดับชาติในจังหวัด

^{††} ที่ปรึกษาชาวบ้านน้ำชมพู จังหวัดพิษณุโลก แกนนำชาวบ้านคัดค้านโรงโมหินที่รุกป่าอนุรักษ์

^{‡‡} แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำกระแจะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี คัดค้านการสร้างเขื่อนคลองกระแจะ

^{§§} แกนนำกลุ่มต่อต้านโรงโมหินคอกขอรู อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

^{***} แกนนำผู้คัดค้านโครงการกำจัดขยะราชาทเวะ เขตบางพลี กรุงเทพมหานคร

^{†††} แกนนำกลุ่มอนุรักษ์คัดค้านการก่อสร้างโครงการ โรงแยกคอนเดนเสทในพื้นที่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี (ไทยโพสต์. ฉบับประจำวัน 27 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 2)

รัฐบาล อันถือเป็นการกำกับ ควบคุมสังคมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในรัฐบาลชุดนี้ ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

1.2 ปฏิบัติการแห่งอำนาจโดยใช้อำนาจที่ปราศจากความรุนแรง

อำนาจที่ขาดความเท่าเทียมของสถาบันทางการเมือง

จากต้นท่อนอันเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ที่มีบทบัญญัติให้ฝ่ายบริหารเข้มแข็ง ทำให้กระบวนการตรวจสอบการบริหารงานของนายกรัฐมนตรีโดยรัฐสภานั้นกลายเป็นสิ่งที่ยากจะกระทำได้ โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลคุมเสียงข้างมากอย่างค่อนข้างเด็ดขาดในสภาผู้แทนราษฎร จนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคฝ่ายค้านมีไม่พอที่จะเข้าชื่อกันเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี ทำให้ตลอดระยะเวลาของรัฐบาลจึงไม่เคยมีการยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีแม้แต่ครั้งเดียว

ปฏิบัติการของอำนาจเพื่อควบคุมพฤติกรรมของรัฐสภาได้กระทำผ่านการยุบรวมพรรคการเมือง โดยพรรคเสรีธรรม พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนายุบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย ในสมัยแรกรัฐบาลทักษิณ 1 ทำให้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาของพรรคไทยรักไทยมีจำนวนมาก ประกอบกับการเป็นพันธมิตรกับพรรคชาติไทย ทำให้มีเสียงสนับสนุนรัฐบาลอย่างท่วมท้น ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ในฐานะพรรคฝ่ายค้านมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาน้อยจนเกินกว่าจะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ ต่อมาในสมัยรัฐบาลทักษิณ 2 ยิ่งเป็นการยากยิ่งขึ้น เพื่อพรรคไทยรักไทยมีจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมากถึง 376 เสียง ในขณะที่พรรคร่วมฝ่ายค้านแม้รวมกันแล้วก็มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่เพียงพอที่จะลงชื่อเพื่อยื่นญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้

การยื่นเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีดูเหมือนจะถูกปิดทึบยิ่งขึ้น เมื่อพระราชบัญญัติพรรคการเมืองและรัฐธรรมนูญฯ ได้มีบัญญัติไว้ในหลายมาตราในลักษณะของการเอื้ออำนาจให้สามารถควบคุมสมาชิกของพรรคได้เป็นอย่างดี ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคไม่กล้าที่จะแตกแถวหรือกระทำตนแตกต่างไปจากมติพรรค ประชาชนจึงมีโอกาสน้อยมากที่จะตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินของนายกรัฐมนตรีผ่านช่องทางการอภิปรายจากฝ่ายค้านในระบบรัฐสภา

นโยบายประชานิยม: ประชาชนคือผู้รองรับและ/หรือผู้ปฏิบัติตาม

นโยบายประชานิยมเปิดโอกาสให้ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายรัฐเพียงเล็กน้อยหรืออาจไม่มีเลย เพราะรัฐจะเป็นผู้ตัดสินใจมอบในสิ่งที่ประชาชนต้องการโดยไม่

จำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสม หรือปัญหาที่อาจขึ้นตามมา (ไสว บุญมา, 2546) แม้โดยหลักการแล้วหลักประชานิยมไม่ได้เป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ แต่หลักประชานิยมกลับมีพลังอย่างมากในการสร้างเสียงสนับสนุนจากประชาชนจนสามารถสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลได้เป็นอย่างดี เพราะนโยบายรัฐจะเป็นไปตามความต้องการเฉพาะหน้าของประชาชน และเมื่อประชาชนได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการอย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรม ก็เป็นการง่ายที่รัฐบาลจะโน้มน้าวและ / หรือชักนำประชาชนไปในทิศทางที่ตนเองต้องการ

รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรก็ได้นำนโยบายประชานิยมมาเป็นเครื่องมือในการเรียกเสียงสนับสนุนจากประชาชน อันจะส่งผลให้สามารถกำกับ ควบคุมสังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และเมื่อนโยบายประชานิยมถูกนำมาประสานกับการตลาดทางการเมือง ทำให้ประชาชนถูกทำให้อยู่ในฐานะเป็นผู้บริโภค ในขณะที่รัฐจะอยู่ในฐานะของผู้ผลิตสินค้าที่จะต้องแสวงหาสินค้าอันหมายถึงนโยบายที่ผู้บริโภคต้องการบริโภคมากที่สุดมานำเสนอ เพราะหากประชาชนพึงพอใจในสินค้าเหล่านั้นมากเท่าไร ประชาชนก็จะเกิดความภักดีต่อซื้อสินค้าและผู้ผลิตอันหมายถึงการเลือกสมาชิกของพรรคไทยรักไทยมากขึ้นเท่านั้น

แล้วพรรคไทยรักไทยก็สามารถผลักดันนโยบายประชานิยมไปสู่การปฏิบัติได้จริงตั้งแต่ในสมัยของรัฐบาลทักษิณ 1 ไม่ว่าจะเป็น โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการแจกโคล้านตัว และโครงการรับซื้อหนี้สินเกษตรกรจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และธนาคารพาณิชย์ การปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำทั่วประเทศ ปรับขึ้นเงินเดือนข้าราชการ ลดค่าผ่านดอนเมืองโทลล์เวย์ และลดภาษีดอกเบียเงินฝากประจำ 1 ปีให้กับผู้เกษียณอายุ เป็นต้น จะเห็นได้ว่านโยบายประชานิยมได้ถูกผลิตออกมาให้สอดคล้องกับลักษณะความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลาย

การกำหนดนโยบายประชานิยมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเอื้อให้ปฏิบัติการแห่งอำนาจของรัฐสามารถดำเนินได้อย่างเป็นอย่างดีในมิติของการกำกับควบคุมสังคมโดยปราศจากความรุนแรง

ระบบอุปถัมภ์: ความผูกพันต่อเนื่อง

ระบบอุปถัมภ์เป็นบันไดที่มั่นคงในการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำทางการเมือง ระบบอุปถัมภ์มิได้เพียงทำให้หัวหน้าพรรคไทยรักไทยได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเท่านั้น แต่ระบบอุปถัมภ์สามารถสร้างพลังอำนาจให้แก่รัฐในการสร้างความมั่นคงและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จากวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 อันเป็นผลมาจากความล้มเหลวของระบบตลาดเสรี ได้กลายเป็นโอกาสที่สำคัญให้พรรคไทยรักไทยสามารถนำระบบอุปถัมภ์มาใช้ให้เกิดผลดีกับตนเองได้โดยง่าย โดยเฉพาะเมื่อสังคมไทยมีวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยมแฝงอยู่ ยิ่งทำให้ระบบอุปถัมภ์ในช่วงเวลานี้ได้รับการตอบรับอย่างดีจากทุกภาคส่วนของสังคม ภาพที่ปรากฏการณ์ให้เห็นได้เสมอมาตลอดยุคสมัยของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็คือการที่

รัฐบาลปฏิบัติตนเสมือนผู้ให้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา ในขณะที่ประชาชนถูกจัดวางตำแหน่งให้เป็นผู้รอรับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลมากกว่าที่จะพยายามพึ่งตนเองในฐานะพลเมืองที่มีศักยภาพ

การรวมศูนย์อำนาจ: นโยบายรัฐบนเงื่อนไขเหตุการณ์ไม่ปกติ

จากที่รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 บัญญัติให้อำนาจฝ่ายบริหารในการตราพระราชกำหนด ได้โดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบของฝ่ายบริหาร ได้กลายเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่รัฐบาลใช้ในการดึงอำนาจกลับสู่ส่วนกลางโดยใช้สถานการณ์ที่ไม่ปกติของประเทศเป็นเงื่อนไขในการสร้างความชอบธรรมที่จะตราพระราชกำหนดอันเป็นกฎหมายที่มีศักดิ์เทียบเท่าพระราชบัญญัติในสถานการณ์ปกติ

เหตุการณ์ความสงบใน 3 จังหวัดภาคใต้ ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่รัฐบาลชูขึ้นเป็นเหตุผลในการสร้างฐานอำนาจผ่านทางกฎหมายด้วยการตราพระราชกำหนด แล้วปฏิบัติการแห่งอำนาจก็เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อปลายปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลก็ได้ตราพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา โดยการเพิ่มฐานความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้ายขึ้นอีกฐานหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการตราพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน โดยขยายฐานความผิดมูลฐานของกฎหมายฟอกเงินให้ครอบคลุมไปถึงความผิดฐานก่อการร้ายอีกด้วย และจากนั้นไม่นานก็มีการตราพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ขึ้นบังคับใช้ ซึ่งเท่ากับว่า เป็นการดึงอำนาจสู่การบริหารจัดการของรัฐบาลส่วนกลางโดยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหารที่ทำหน้าที่อยู่ในรัฐบาลส่วนกลาง

การตราพระราชกำหนดข้างต้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากในหลายส่วนของสังคมถึงขอบเขต ความเหมาะสม รวมถึงผลที่จะเกิดตามมา (รายละเอียดศึกษาได้ใน กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2547) นอกจากนี้ยังมีอีกหลายกรณี ที่การตรากฎหมายถูกตั้งข้อเคลือบแคลงสงสัย ทั้งในกระบวนการที่เร่งรีบและผลของกฎหมายกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่น กฎหมายปฏิรูปราชการ และกฎหมายกำหนดพิกัดอัตราภาษีสรรพสามิต ที่ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรีบเร่งประกาศใช้ทั้งที่มีกฎหมายอื่นอีกหลายฉบับที่มีความจำเป็นเร่งด่วนมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายลูกที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ เช่น กฎหมายว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณะ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนท้องถิ่น กฎหมายว่าด้วยองค์การอิสระเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายที่ว่าด้วยการคืนอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกเวนคืน เป็นต้น (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2547: 154)

การแทรกแซงหน่วยงานตรวจสอบ

ปฏิบัติแห่งอำนาจรัฐอีกรูปแบบหนึ่งที่ทรงพลังก็คือ การเข้าแทรกแซงสถาบันที่มีอิทธิพลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นวุฒิสภา ซึ่งมีทั้งผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การสมรส

และ/หรือความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับฝ่ายรัฐบาล การแทรกแซงองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล โดยเฉพาะในกรณีที่องค์กรอิสระนั้นต้องมีผู้แทนของพรรคการเมืองเข้าไปเป็นองค์คณะด้วย ก็มักเป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกของพรรคฝ่ายรัฐบาล ยิ่งถ้ากฎหมายเปิดช่องให้รัฐบาลเป็นฝ่ายกำหนดกรรมการสรรหาองค์คณะในองค์กรอิสระ ก็จะพบว่า บุคคลที่ถูกระงับเข้าไปก็จะเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาลเกือบทั้งสิ้น ทำให้ระบบการตรวจสอบรัฐบาลโดยองค์กรอิสระเกิดความล้มเหลว เกิดภาวะ “คนตรวจสอบกับคนถูกตรวจสอบเป็นพวกเดียวกัน” (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2547: 166)

สื่อมวลชนในกัมพูชาไม่พ้นที่จะถูกตั้งข้อสงสัยถึงการปฏิบัติหน้าที่ ว่าตกอยู่ภายใต้ปฏิบัติการแห่งอำนาจรัฐหรือไม่ เพราะเกิดกรณีที่ตกเป็นเป้าสายตาในหลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงหุ้นของสถานีโทรทัศน์ไอทีวีจำนวนมากโดยกลุ่มทุนชินคอร์ป ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กรณีกลุ่มการเมืองตระกูลจิ่งรุ่งเรืองกิจเข้าซื้อหุ้นสื่อของกลุ่มเนชั่นมัลติมีเดีย (NMG) หรือกรณีความพยายามที่จะเข้าไปซื้อหุ้นสื่อสิ่งพิมพ์กลุ่มมติชนและบางกอกโพสต์จากกลุ่มคนสนิทของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร (The City Journal. ฉบับประจำวัน ที่ 16-30 กันยายน พ.ศ. 2548: 9)

ไม่ใช่เพียงสื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์เท่านั้น เพราะการก่อตั้งวิเทศชนกก็ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน เพราะรัฐมีปฏิบัติการแห่งอำนาจที่อนุญาตให้สถานีวิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ ซึ่งขัดกับหลักการของวิทยุชุมชน จึงเป็นการเอื้อโอกาสให้ระบบทุนเข้ามามีส่วนเกี่ยวพันกับการดำเนินการของสถานีวิทยุชุมชนได้ และย่อมเป็นความได้เปรียบของฝ่ายรัฐที่มีกลุ่มทุนอยู่ในมือจำนวนมาก จึงไม่ใช่เรื่องยากหากจะเข้าไปแทรกแซงกิจการของสถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่ทั่วประเทศ

หากพิจารณาถึงทุนเดิมของรัฐแล้ว พบว่า รัฐมีสื่ออยู่ในอำนาจจำนวนมาก ตั้งแต่สถานีโทรทัศน์ ช่อง 5 และช่อง 7 ที่เป็นของทหาร สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 ขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย และสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ แม้แต่สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ก็มีกลุ่ม BEC ของนายประชา มาสินนธ์ แกนนำพรรคไทยรักไทยซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลถือหุ้นดำเนินกิจการอยู่ จะเห็นได้ว่า ในยุคสมัยของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สถาบันสื่อสารมวลชนทุกแขนงต้องเผชิญกับปฏิบัติการแห่งอำนาจรัฐในการเข้าครอบงำภายใต้กลุ่มทุนของรัฐบาล

2. ปฏิบัติการแห่งอำนาจผ่านวาทกรรม

สิ่งที่โดดเด่นที่สุดอีกประการหนึ่งของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็คือ ความสามารถในการใช้ปฏิบัติการแห่งอำนาจรัฐผ่านวาทกรรม (Discourse) เพื่อการกำกับ ควบคุม และตรวจตราประชาชน ให้อยู่ในระเบียบวินัยของสังคมได้เป็นอย่างดีนอกเหนือจากการใช้อำนาจผ่านปฏิบัติการของอำนาจแบบดั้งเดิม

วาทกรรมในที่นี้ หมายถึง โครงข่ายอันเกิดจากการสื่อความระหว่างกัน โดยไม่คำนึงว่าการสื่อความระหว่างกันนั้นจะเกิดขึ้นโดยมีระบบคิดชัดเจนเป็นรากฐานหรือไม่ และไม่คำนึงว่า

โครงข่ายนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีตรรกะที่เป็นระเบียบ หรือมีระบบความเชื่อที่เป็นชุดเดียว ไม่จำเป็นต้องมีแหล่งกำเนิดจากนักคิดหรือสกุลความคิดใดโดยเฉพาะ แต่โครงข่ายดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการแสดงออกและการสื่อความของคนจำนวนมากจนอาจกล่าวได้ว่า “ไม่มีใครสามารถอ้างความเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ให้กำเนิดวาทกรรมนั้นได้” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2534: 23 - 24)

การสร้างสรรพลังของวาทกรรมจึงเกิดจากการผลิตซ้ำของวาทกรรมจากหลายช่องทาง เพื่อต่อกัยวาทกรรมเดิมให้ดำรงอยู่และแผ่ขยายจนเกิดการยอมรับในสังคมอย่างกว้างขวาง หรืออาจกล่าวได้ว่า วาทกรรมเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกในการพูดและ/หรือการเขียนของมนุษย์ในสังคม (Foucault, 1970: 79 - 80) อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมอีกทีหนึ่ง วาทกรรมจึงเต็มไปด้วยพลังอำนาจ เพียงแต่อำนาจนั้นถูกปิดบังไว้ด้วยวาทกรรมที่มีอยู่เต็มไปหมดในสังคม เป็นผลให้อำนาจสามารถกระจายอยู่จกระจัดกระจายอยู่ในรูปของโครงข่ายแห่งอำนาจ ครอบคลุมพื้นที่ของสังคม เป็นผลให้บุคคลในสังคมต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจไปด้วยในขณะเดียวกัน (Foucault, 1980: 98)

หาก “มองเรื่อง” การใช้วาทกรรมของรัฐบาลในสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สามารถแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆ โดยพิจารณาจากกระบวนการอันเป็นที่มาของวาทกรรมคือ การสร้างวาทกรรมใหม่ การตรึงวาทกรรมเดิม และการจัดเรียงใหม่ในวาทกรรมเดิม

การสร้างวาทกรรมใหม่

การสร้างวาทกรรมของรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย เกิดจากการส่งต่อวาทกรรมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มาที่แกนนำพรรคไทยรักไทย และถูกขานรับจากคณะรัฐบาลที่มีพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำในสมัยแรกและเป็นพรรคการเมืองเดียวของรัฐบาลในสมัยที่สอง การสร้างวาทกรรมความเป็น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในลักษณะ 2 ด้านที่ขัดแย้งกันได้ถูกนำเสนอผ่านช่องทางการสื่อสารตลอดมา เช่น ภาพความเป็นบุคคลที่ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยที่ต้องต่อสู้ชีวิตมาแต่วัยเยาว์

“...ชีวิตวัยเด็กต้องช่วยพ่อแม่ทำทุกอย่าง ตอนเด็ก ๆ พ่อมีร้านค้าแพที่ตลาดสันกำแพง ผมต้องช่วยที่ร้าน ไม่ว่าจะล้างแก้ว กระจบอง สมัยก่อนเป็นกระจบองนมที่ใช้แล้วนำมาใส่โอเลี้ยง แล้วขายหวานเย็น เรียงเบอร์ นั่นคือชีวิตในสมัยเป็นเด็ก...” (คู่แข่งรายวัน 5 มิถุนายน 2538)

ในขณะที่ฉายภาพความเป็นสามัญชนที่ไม่แตกต่าง ก็จะเสนอภาพของการเป็นนักบริหารธุรกิจที่แตกต่างด้วยการประสบความสำเร็จตั้งแต่ในวัยหนุ่ม หรือภาพของการเป็นนายตำรวจไทยที่มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัด ที่ถูกนำเสนอพร้อมกับภาพของความสนิทสนมกับ

ผู้นำของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา (รายละเอียดใน เกษียร เตชะพีระ, 2547) อันเป็นการฉายภาพให้เห็นถึงการเป็นคนไทยที่ต่างชาติให้การยอมรับ

การสร้างวาทกรรมในลักษณะเช่นนี้เพื่อให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นไปในรูปแบบที่ต้องการ การผลิตซ้ำวาทกรรมในลักษณะตอกย้ำเพื่อการดำรงอยู่จนเกิดเป็นวาทกรรมหลักของความเป็น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็เกิดขึ้นตามมา ไม่ว่าจะเป็นการผลิตหนังสือที่เล่าถึงประวัติของครอบครัว เลยไปถึงต้นตระกูลชินวัตรที่สืบค้นกลับไปถึงในยุคสมัยของรัชกาลที่ 5 หรือการยกย่องให้เป็นอัศวินคลื่นลูกที่ 3 (รายละเอียดใน สรกล อดุลยานนท์, 2547) อันเป็นการผลิตวาทกรรมที่แฝงไปด้วยความเป็นนานาชาติ เป้าหมายของการสร้างวาทกรรมการเป็น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็คือ การจัดวางให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อยู่ในฐานะเป็น “ผู้มาปลดปล่อย” ประเทศชาติให้หลุดพ้นจากทายนะภัยจากวิกฤติเศรษฐกิจ (บุษอวี ยีหมะ, 2547) เมื่อวาทกรรมการสร้างลักษณะที่แตกต่างให้กับหัวหน้าพรรคไทยรักไทยได้รับการยอมรับมากขึ้น การขยายพื้นที่ให้แก่วาทกรรมความเป็น พรรคไทยรักไทยก็ถูกผลิตซ้ำออกมา เพื่อสร้างให้พรรคไทยรักไทยมีความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นที่มีหรือเคยมีอยู่ในสังคมไทย โดยเน้นย้ำความสอดคล้องต้องกันกับบุคลิกลักษณะของหัวหน้าพรรค นั่นคือ เป็น พรรคของคนรุ่นใหม่ ที่คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน

วาทกรรมพรรคไทยรักไทยได้รับการฉายภาพเชื่อมโยงไปถึงสมาชิกพรรคไทยรักไทย ที่ส่งผ่านออกมาในลักษณะที่ตรงกับความต้องการของประชาชนตั้งแต่กระบวนการคัดสรรตลอดไปจนถึงคุณสมบัติของสมาชิกพรรคที่ได้รับการคัดสรรเข้ามาเป็นตัวแทนของพรรคไทยรักไทยในการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การสร้างสิ่งแปลกใหม่อีกประการของพรรคไทยรักไทยที่ต้องการชูความแตกต่างก็คือ การแสดงตนว่าเป็นพรรคการเมืองที่เปิดรับการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เปิดรับชื่อพรรคจากประชาชนทั่วประเทศ และการเสนอช่องทางที่หลากหลายในการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนเป็นต้น แม้ในความเป็นจริง สิ่งที่ประชาชนได้เสนอความคิดเห็นหรือแสดงทัศนคติทางการเมืองนั้นจะไม่ได้นำเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะเลยก็ตาม แต่ด้วยอำนาจของวาทกรรมที่สามารถสร้างความรู้ที่ดีที่สุดให้แก่ประชาชนได้ก็ทำให้วาทกรรมของพรรคไทยรักไทยสามารถเข้าแย่งยึดพื้นที่ของวาทกรรมเดิมได้เป็นอย่างดี

การตรึงวาทกรรมเดิม

การตรึงวาทกรรมเดิมเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นคู่ขนานกับการสร้างวาทกรรมใหม่ได้ตลอดเวลา เพราะการสร้างวาทกรรมใหม่ให้กับพรรคไทยรักไทยและผู้นำพรรค ย่อมต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะต้องตรึงวาทกรรมเดิมเพื่อให้เกิดความต่างของสิ่งที่นำเสนอกับสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ เช่น การที่หัวหน้าพรรคไทยรักไทยกล่าวในวันเปิดตัวพรรคอย่างเป็นทางการว่า นโยบายของพรรคไทยรักไทยมิได้สร้างขึ้นอย่างขาดเหตุผลรองรับ แต่เป็นการกำหนดนโยบายผ่านกระบวนการทาง

วิชาการ โดยการแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อนของประเทศผ่านภาษาและกระบวนการที่มีลักษณะเป็นวิชาการก่อนที่จะนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา ผ่านชุดวาทกรรมที่ว่า

“...เพราะจุดอ่อนของชาติคือ ขาดหน่วยงานหรือผู้นำที่บริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ จนพาประเทศหลงทางสู่วิกฤตเศรษฐกิจ พรรคไทยรักไทย จึงขอเสนอตัวมาบริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์นำทาง...

... เพราะจุดอ่อนของชาติคือ การมกียึดกฎหมายนำในการแก้ไขปัญหา พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอให้ใช้หลักการบริหารนำการแก้ปัญหา โดยใช้กฎหมายเป็นเพียงส่วนประกอบ และรัฐบาลจะต้องขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก เพราะเราต้องรวมพลังคนไทยด้วยกันเพื่อคนไทยด้วยกัน...

... เพราะจุดอ่อนของชาติคือ ขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอให้สร้างคนมีความสามารถ ที่คิดและมีอิสระในการทำงาน ทำงานเป็นทีม และบริหารแบบผสมผสาน ประนีประนอม แต่กล้าตัดสินใจที่เด็ดขาด โดยยึดประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลัก...

...เพราะจุดอ่อนของชาติคือ ความล่าช้าของระบบราชการ พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอให้คิดแบบนอกรอบของระบบราชการ และลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นเพื่อประสิทธิภาพและความฉับไว...”

จะเห็นได้ว่าการพยายามตรึงวาทกรรมเดิมในหลายช่วงของการนำเสนอนโยบาย เช่น ประโยคที่ว่า “...ขาดหน่วยงานหรือผู้นำที่บริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ จนพาประเทศหลงทางสู่วิกฤตเศรษฐกิจ...” “... การมกียึดกฎหมายนำในการแก้ไข...” “...ขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง...” และ “...ความล่าช้าของระบบราชการ...” ทั้งหมดล้วนเป็นสาระที่แสดงถึงวาทกรรมชุดเดิมที่สามารถยึดพื้นที่ของความเชื่อจนกลายเป็นทัศนคติที่ประชาชนทั่วไปยอมรับ การตรึงวาทกรรมเดิมจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อที่จะสามารถนำเสนอวาทกรรมชุดใหม่ให้เห็นถึงความแตกต่างได้

วาทกรรมชุดดั้งเดิมอีกประการหนึ่งก็คือ การเน้นย้ำความสำคัญของผู้นำที่ต้องมีบุคลิกภาพความเด็ดขาด อันเป็นชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่สังคมไทยผลิตซ้ำจนกลายเป็นแนวคิดกระแสหลักของสังคม กรณีตัวอย่างที่ดีที่สุดประการหนึ่งก็คือ การที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร แสดงท่าทีที่แข็งกร้าวต่อการจลาจลของชาวกัมพูชาด้วยการริบดำเนินการรับชาวไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชากลับอย่างเร่งด่วน พร้อมกับลดความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งประชาชนชาวไทยแสดงความพึงพอใจต่อพฤติกรรมดังกล่าวของผู้นำรัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก (ผู้จัดการรายวัน. ฉบับประจำวัน ที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2546: 15)

จากกรณีตัวอย่างที่ได้กล่าวมาเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ จากพฤติกรรมในลักษณะเช่นนี้อีกจำนวนมากของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่แสดงออกมาทั้งในฐานะส่วนตัว ในฐานะหัวหน้าพรรคไทย

รักไทย และฐานะนายกรัฐมนตรี ต่างกรรม ต่างวาระตลอดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งผู้นำรัฐบาล ทั้งสองสมัย

การจัดเรียงวาทกรรมใหม่ในวาทกรรมเดิม

ลักษณะของการจัดวางวาทกรรม คือ การนำวาทกรรมเดิมที่มีอยู่มาเรียงร้อยใหม่อีกครั้ง ภายใต้การลดทอน ลบทิ้ง และ/หรือบิดเบือนเพื่อให้กลายเป็นวาทกรรมที่มีเหตุผล นำเชื่อถือ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประชาชนผู้ได้รับทราบยอมรับให้วาทกรรมนั้นเข้าไปแย่งยึดพื้นที่ เพื่อสร้างความชอบธรรมได้โดยง่าย ตัวอย่างของการจัดวางวาทกรรม เริ่มแสดงให้เห็นตั้งแต่การเล่าเรื่องที่เป็นประวัติของตนเองและครอบครัว ที่มีการลดทอนข้อเท็จจริง ลบทิ้งในสิ่งที่อาจทำให้อำนาจของวาทกรรมลดลง และบิดเบือนในเรื่องที่เล็งเห็นแล้วว่า ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดที่จะนำเรื่องนั้นมาจัดวางไว้ในชุดวาทกรรมที่สร้างขึ้นหากไม่มีการบิดเบือนไปจากความจริง

นอกจากเรื่องชีวประวัติแล้ว การเสนอนโยบายประชานิยมรวมไปถึงการยอมรับระบบอุปถัมภ์ก็อยู่ในกลุ่มของการจัดวางวาทกรรมทั้งสิ้น เพราะทุกนโยบายที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศใช้ จะต้องมิชุดคำอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินนโยบายนั้น และขยายผลต่อด้วยการชี้ชวนให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังการดำเนินนโยบายประชานิยมนั้น ๆ ซึ่งหลายต่อหลายครั้งที่ความจริงภายหลังการดำเนินนโยบายประชานิยม กลับไม่ได้เป็นตามที่รัฐบาลพยายามกล่าวอ้างหรือชี้้นำเลย เช่น โครงการก๋าล้างพารา ที่ท้ายที่สุดเต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชันที่คนในคณะรัฐบาลกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่ เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ไม่ใช่ประชาชนส่วนรวม โครงการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ที่แท้จริงแล้วคือการเปิดโอกาสให้กลุ่มทุนของบุคคลในรัฐบาลหรือบุคคลใกล้ชิดได้เข้าถึงผลประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นการช่วยประเทศชาติ โครงการเปิดเสรีทางการค้า (FTA) ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากโครงการนี้ มีเพียงกลุ่มนายทุนจำนวนน้อยที่ได้ประโยชน์จากการเปิดเสรีทางการค้ากับประเทศคู่ค้า เป็นต้น

วาทกรรมที่รัฐสร้างออกมาอย่างต่อเนื่องโดยการจัดวางคำอธิบายใหม่ก็คือ การส่งเสริมระบบทุนนิยม โดยการชี้ชวนให้มองเห็นแต่ด้านดีของระบบทุนนิยมเพียงด้านเดียว ผลักดันโครงการพัฒนาทุนนิยมไทยให้ลึกลงไปในระดับรากหญ้า ด้วยการบูรณาการเศรษฐกิจชวานาและเศรษฐกิจมีดให้เข้ามาอยู่ในระบบที่เป็นทางการเสีย ดังที่พบได้ในนโยบายแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน และการจัดระเบียบเศรษฐกิจใต้ดินทั้งที่ถูกและผิดกฎหมาย (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2547: 217-219) สิ่งเหล่านี้ได้สร้างปัญหาให้กับสังคมไทยอย่างยิ่ง ในขณะที่กลุ่มนายทุนจะเป็นผู้ได้ประโยชน์สูงสุดจากการขายสินค้าและบริการให้กับประชาชน ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถในการจัดการเพื่อตั้งประโยชน์จากระบบทุนนิยม

5. บทส่งท้าย

แม้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะยุติบทบาททางการเมืองในฐานะรัฐบาลลงในเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 จากการรัฐประหารของทหาร แต่สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลชุดดังกล่าวทิ้งไว้เป็นบทเรียนทางวิชาการก็คือ อำนาจมิได้มีความหมายเฉพาะในแง่ของขีดความสามารถที่บุคคลหนึ่งมีเหนือบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ในลักษณะของการทำให้บุคคลหนึ่งยินยอมกระทำในสิ่งที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่าต้องการให้กระทำ ซึ่งถ้าหากเป็นกรณีปกติแล้วเขาผู้นั้นจะไม่ยินยอมกระทำในสิ่งที่ถูกกำหนดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ อำนาจมิใช่เพียงการต่อสู้ที่เต็มไปด้วยการแข่งขันจากกลุ่มที่แตกต่างหลากหลายในการแสวงหาอำนาจ เพื่อที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในประเด็นสำคัญให้เกิดการสนองตอบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนให้ได้มากที่สุดเท่านั้น (Lukes, 1980: 11 - 15) แต่ยังหมายความรวมถึง อำนาจที่ถูกทำให้ดูใสซื่อ ผ่านวาทกรรม ชุดคำสอน และ/หรือองค์ความรู้ที่มีอำนาจทะลุทะลวงเข้าไปกำกับควบคุมวิถีชีวิตของประชาชนได้ โดยที่ประชาชนแทบไม่มีโอกาสทราบได้เลยว่า เขาหรือเธอเหล่านั้นกำลังถูกอำนาจเข้ากระทำ

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2547) “7 ปมปริศนาในยุคทักษิณานุวัตร”. **รู้ทันทักษิณ**. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.
- เกษียร เตชะพีระ. (2547) **บุชกับทักษิณ**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- คมเดือน เจิดจรัสฟ้า. (2538) **ทักษิณ ชินวัตร นักสู้ผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้อยทอง.
- ตรีพล เจาะจิตต์. (2545) **1 ปี รัฐบาลทักษิณ คิดใหม่ ทำใหม่ คำมั่นสัญญา 15 ประการกับประชาชน**. กรุงเทพฯ: พี. เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2534). **การศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินยา (genealogy)**. รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุมอริ ยีหะมะ. (2547) **นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ : การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ.(รวบรวม) (มปป.) **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2547) “ประชาธิปไตย ประชาสิทธิ ประชาธรรม”. **รู้ทันทักษิณ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2547) “โครงสร้างและกลไกในรัฐธรรมนูญกับอำนาจนายกฯ ทักษิณ”. **รู้ทันทักษิณ 2**. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2547) “รัฐบาลทักษิณกับการ (ไม่) ปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ”. **รู้ทันทักษิณ**. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.
- สรกมล อุดุลยานนท์. (2547) **ทักษิณ ชินวัตร อัศวินคลื่นลูกที่สาม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน.
- สุรัสวดี อินทร์ชัย. (2545) **ปัญหาความเป็นเอกภาพของพรรคไทยรักไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไสว บุญมา. 2546. **ประชานิยม : หายนะจากอาเจณดินมาถึงไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท เนชั่นบุ๊คส์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด.
- กรุงเทพธุรกิจ. ฉบับประจำวันที 23 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 25
- คมชัดลึก. ฉบับประจำวันที 1 ตุลาคม พ.ศ. 2548: 3
- ไทยโพสต์. ฉบับประจำวันที 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548: 2

- ไทยโพสต์. ฉบับประจำวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 2
- แนวหน้า. ฉบับประจำวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2548: 5
- ผู้จัดการรายวัน. ฉบับประจำวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2546: 15
- มติชน. ฉบับประจำวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542
- รัฐจักร. ฉบับประจำวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2547. 8
- The City Journal. ฉบับประจำวันที่ 16-30 กันยายน พ.ศ. 2548: 9
- Foucault, Michel. (1970). *The Order of Things*. New York: Vintage Books.
- Foucault, Michel. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972-1977*. Gordon, Colin (ed.) New York: Pantheon.
- Lukes, Steven. (1980). *Power: A Radical View*. London: The Macmillan Press.